

Posudek dizertační práce Tomáše Hanzala *Myšlení a inference*

Práce se skládá, pomínu-li úvod a závěr, ze čtyř kapitol. Ta první je věnována některým důležitým tématům z díla Wilfrida Sellarse. Jde vesměs o velmi komplikované věci a autor prokazuje, že v nich vesměs pronikl k jejich v podstatě. To je docela obdivuhodné a je to navíc umocněno mimořádně srozumitelným stylem, jakým o těchto věcech pojednává. K této kapitole tak v podstatě nemám žádné připomínky s jedinou výjimkou:

Na straně 25 autor píše: "'myšlenka' pochopená jako něco daného, je nám k ničemu při pokusu říci něco o myšlení". Myslím, že chápat myšlenky jako dané nikdy nebylo ve hře. Bytostnou charakteristikou daného je to, že je to do naší mysli doručeno jakoby zvenčí, tak, že naše myšlení nemá žádný prostor, aby to mohlo nějakým způsobem kontaminovat. To se rozhodně nedá říct o myšlenkách.

Další kapitola se točí kolem Sherlocka Holmesa. Myslím, že konfrontovat tuhle literární postavu s filozofickými teoriemi inference není vůbec špatný nápad – ale zejména by se to hodilo do nějaké knihy z edic dnes oblíbené "populární filozofie" (Batman a filozofie, Pivo a filozofie,...). Tady v disertační práci to vede k tomu, že se v ní někde objevují pasáže, které se snaží dát smysl různým věcem, které najdeme u Sherlocka, které jsou však z hlediska této práce spíše jakýmisi slepými rameny. Kapitola je však opět napsána velmi pěkně a srozumitelně a spousta z těch věcí, které v ní najdeme, je osvětlující i osvěžující.

Nějaké problémy mám se stranou 46. Tam autor zvažuje zda "Holmes 'dedukcí' rozumí inferenci obecně". Mně se podařilo pochopit, co přesně autor rozumí dedukcí, a co interferencí, takže i rozdíl mezi nimi mi přijde zcela nejasný. Autor na téže straně píše, že dedukci lze "formalizovat jako (kategorický) sylogismus, a to nejtypičtěji v modu *Barbara*", čemuž nerozumím – podle mě je dedukce jakékoliv vyvození čehokoliv z čehokoliv jiného podle toho, co je přijímáno jako zákony nebo pravidla logiky. Z toho, co píše dále, se pak zdá vyplývat, že inference by měla mít jenom jeden předpoklad, což opět nechápu.

Hnidopišská poznámka ke stránce 58: autor píše, že zachování závazku odpovídá tomu, že "když tvrdím A, jsem zavázán i k tvrzení B", což nemůže být doslova pravda, protože pak bych nemohl dělat nic jiného, než tvrdit - každé tvrzení má nekonečno důsledků.

S. 61: "Lze snad říci, spolu s Olsenem, i to, že toto pojetí sblížuje konceptuální a ne-konceptuální". Nechápu, o jaké sblížení by tady mělo jít.

S. 64: "pojem 'ne-konceptuálního reprezentačního obsahu' je poněkud temný a problematický, a to i pokud si dopřejeme ten komfort a odhlédneme od 'reprezentace'." Mně se zdá, že tady dělá problémy především užití tohoto termínu 'obsah', a nevím, jestli by nebylo dobré se mu vyhnout. Ta úplně primární konfrontace je mezi konceptuálním, řekněme, poznatkem a nekonceptuálním, řekněme, vjemem. (Přičemž vjem, na rozdíl od poznatku, může mít v podstatě jakýkoliv organismus; a může být ztotožňován třeba s nějakou konfigurací neuronů v mozku.) Má vjem nějaký obsah? Mně se zdá, že užití tohoto termínu tady není případné a věci jenom zatemňuje. Autor dále konstatuje, že když se "pokúsíme říct, co tento obsah je" ocitáme se "v blízkosti mýtu daného a zároveň vyvoláme podezření, že tento obsah je vlastně konceptuální". To je mi zase ne úplně srozumitelné a mám podezření, že celý ten problém vzniká tím, že trváme na tom, že něco jako vjem má obsah.

Třetí kapitola práce je věnována Brandomovi a autor v ní, podobně jako v kapitole o Sellarsovi, prokazuje, že pronikl do hloubky dané problematiky a je schopen ji poučeným způsobem rozebírat.

Na str. 90 autor hovoří o tom, že Brandom odmítá redukovat normativní slovník na slovník naturalistický či fyzikalistický. Věc je ale podle mě poněkud složitější. Brandom samozřejmě odmítá redukovatelnost v tom smyslu, že by normativní výroky byly beze zbytku přeložitelné jako ne-normativní, je tu ale možná ještě redukce v tom smyslu že bychom čistě naturalistickým slovníkem popsali či vysvětlili, jak se normativní slovník dostává do hry. K tomu se Brandom úplně jednoznačně nevyjadřuje, ale já mám pocit, že nemá důvod tohle nepřipouštět.

Str. 108: "Podstatný však každopádně je obraz sepětí *řeči a inference*, který Brandomův model podává. Vyplývá z něj, že bez inference by řeč byla nesrozumitelná, resp. nemyslitelná." Tady, zdá se mi, autor zcela nedbá terminologického rozlišení, na které sám upozorňuje na začátku práce, totiž rozlišení mezi interferencí (jakožto aktem postupu od nějakých propozic k nějaké propozici) a interferenčním pravidlem. Zdá se mi, že to, o čem tady mluví, je sepětí řeči s *inferenčními pravidly* (jakožto něčím, co konstituuje "arénu", v níž se řeč může pohybovat), nikoliv s inferencemi. To je podle mě pro pochopení toho, co to je řeč (a nakonec i toho, co je myšlení), zásadní.

Str. 108: "v Brandomově modelu pro epizodické myšlenky není místo". Brandon se jimi nezabývá, ale nejsem si tak jist, jestli to znamená, že tam pro ně opravdu není místo.

Str. 114: "*nemáme říkat něco, k čemu nemáme oprávnění*". Myslím že, je podstatný rozdíl mezi tím když říkám něco, k čemu jenom nemám oprávnění (řeknu třeba *Venku svítí slunce*, aniž se podívám z okna), a tím, když říkám něco, k čemuž je mi oprávnění zapovězeno (jako když říkám *Venku svítí slunce* bezprostředně poté, co jsem řekl, že venku prší).

Str. 115: "*Proces usuzování* bychom v rámci tohoto modelu ztotožnili právě s udržováním deontického skóre". Představme si, že zabloudím a za pomoci mapy řeším problém, jak se dostat tam, kam potřebuji. Zdá se mi být nepochybné, že usuzuji. Ale jde tady o udržování skóre?

Str. 124: "Ukázalo se ale, že myšlení pouze pomocí usuzování nevyložíme, ačkoli jistě platí, že se při myšlení usuzuje." Co to přesně znamená? Že usuzování je jednou z forem myšlení? Nebo že každé myšlení je svým způsobem usuzování? Nebo že při každém myšlení také usuzujeme?

Str. 130: "i kdyby měl Brandom v nějakém smyslu pravdu o sebereflexivní expresivní úplnosti, v jiném smyslu by stále platilo, že *nemůžeme říct všechno*". Já Brandomovi rozumím tak, že expresivní úplnost je něco jako "regulativní idea", ne něco, co někdy skutečně máme.

Str. 131: "To, že se o něčem nedá mluvit (...), neznámá, že o tom musíme zcela mlčet, tedy vlastně dělat, jako by to vůbec neexistovalo." Podle Wittgensteina, jestliže musíme o něčem mlčet, pak to neznámá, že máme dělat, jako by to neexistovalo. Naopak podle něj jsou některé z těch věcí, o kterých nemůžeme mluvit, zásadně podstatnější než ty, o kterých můžeme.

Ve 4. kapitole autor převážně pobírá Hegela v jeho kreativní brandomovské interpretaci.

Str. 132: "Opakovaně jsme se setkali s myšlenkou, že myšlení chápané jako inference by šlo vyložit jako provádění predeterminovaných pohybů po nějakém 'inferenčním grafu'." Zajímalo by mě, co znamená ono slovo "predeterminovaných". Znamená jenom to, že nemůžeme než

se pohybovat od jedné propozice k druhé? Holmesova „vědecká dedukce“ se mi totiž zdá předpokládat podstatně víc – zdá se nás vést k nějakým konkrétním propozicím (vlastně možná všem konkrétním pravdivým propozicím?), což nevím, jak by mohla dělat.

Tady už se ovšem objevují pasáže, kterým přestávám rozumět (netvrdím, že to není moje chyba). Tak například na str. 143 autor píše: "Soudící a jednající vědomí rovněž na souzené jednání aplikují různé normy, souzený z hlediska *záměru* a soudící z hlediska *činu*, tedy toho, co je jednání „o sobě“. Na základě důsledků jednání tak soudce jednajícímu podsouvá sobecké, *partikulární* motivy (namísto motivu jednat čistě ve shodě s povinností). Problém je, že tímto způsobem lze posuzovat jakékoli jednání a *každé* jednající vědomí tak odsoudit jako *zlé*." Je jednající vědomí totéž, jako souzené? Proč by důsledky jednání měly vždy jeho motivy posoudit jako sobecké? A je sobecké totéž co *zlé*?

Potom se autor postupně dostává k náběhům na různé zobecňující závěry. Tak na str. 147 píše: "Myšlení je zexplicitňování, což je racionální rekonstrukce zkušenosti, tedy procesu aplikace a transformace pojmů, přičemž tato racionální rekonstrukce je sama také součástí zkušenosti." Zdá se mi, že tohle tak docela nevyplývá z toho, co autor v práci předložil. Můžeme asi připustit, že doložil, že zexplicitňování v jeho slova smyslu k myšlení patří; ale že by myšlení nebylo nic jiného než zexplicitňování? Nerozumím, z čeho by tohle mělo plynout. Podobně na str. 154: "Myšlení je zkoumání a zkoušení vlastních závazků tak, jak by to pomocí otázek dělal Sókratés." K myšlení reflexe vlastních závazků, řekněme, patří – ale že by myšlení bylo takovou reflexí?

Celkem ale mohu konstatovat, že mě autor přesvědčil, že je schopen dělat zajímavou a hlubokou filozofii. Všechny ty problémy sellarsovského a brandomovského pojetí jazyka a pojetí člověka, které v práci probírá, jsou velmi netriviální a autor nejenom prokázal, že jim hluboce rozumí, ale někdy i prezentoval netriviální příspěvky k vypořádání se s nimi. (Moje výše uvedené připomínky ukazují ani ne tak nedostatky práce jako to, že jsem si s mnohými věcmi, které v ní jsou, lámal hlavu.) Takže práci jednoznačně doporučuji k obhajobě.

V Hradci Králové dne 12. 4. 2024

Prof. RNDr. Jaroslav Peregrin, CSc.